

Inspektion av Kriminalvården, häktet Visby, den 4 juni 2013

Inledning

På uppdrag av chefsjustitieombudsmannen Elisabet Fura genomförde tf. enhetschefen Gunilla Bergerén tillsammans med föredragandena Elisabeth Sjöblom och Lars Olsson en oanmäld inspektion av Kriminalvården, häktet Visby, den 4 juni 2013. Samtidigt som häktet inspekterades anstalten Visby (dnr 2768-2013). I nära anslutning till inspektionerna av häktet och anstalten inspekterades även Polismyndigheten i Gotland, arresten i Visby (dnr 2573-2013) och avdelning B vid Psykiatriska kliniken i Visby (dnr 2756-2013).

Inspektionen är en del av JO:s uppdrag att fullgöra de uppgifter som ankommer på ett nationellt besöksorgan (national preventive mechanism, NPM) enligt det fakultativa (frivilliga) protokollet den 18 december 2002 till Förenta nationernas konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Inspektionens genomförande

Inspektionen inleddes med att verksamheten i häktet och anstalten presenterades av vakthavande befälet och stf. kriminalvårdschefen Johan Thun samt rättsvårdaren och frivårdsinspektören Inger Klintlöf. Därefter förevisades häktets och anstaltens lokaler vid en rundvandring och samtal fördes med intagna och med personal. En översiktlig granskning av handlingar genomfördes. Inspektionen avslutades med en genomgång av iakttagelserna m.m. med ovan nämnda.

Iakttagelser m.m. under inspektionen

Organisation m.m.

Sedan 1998 återfinns Kriminalvårdens lokaler i samma byggnad som polishuset i centrala Visby. Häktet Visby delar lokaler med anstalten Visby men intagna i häkte och anstalt hålls avskilda från varandra.

Häktet har 14 platser fördelade på två avdelningar. Häktet tar emot häktade såväl med som utan restriktioner. Vid inspektionen var nio personer intagna i häktet, varav fem var häktade med restriktioner.

År 2012 skrevs 99 personer in i häktet. Mellan januari och juni 2013 skrevs 48 personer in. Medelbeläggningen under januari till och med maj 2013 låg på mellan sex och nio intagna.

En intagen utan restriktioner får ansöka om att få vistas i gemensamhet med andra intagna. Det är enligt häktet sällsynt att en sådan begäran nekas, men det kan hända att även intagna som inte har restriktioner inte vistas i gemensamhet, t.ex. på grund av brottet han misstänks för. Kvinnliga intagna placeras aldrig i gemensamhet med övriga intagna.

Maten i häktet köps in från restaurang. Måltider serveras i bostadsrummet. Intagna väcks kl. 08.00 och frukost serveras kl. 08.15, lunch kl. 11.30 och kvällsmat kl. 16.30.

Det finns en överenskommelse från 2005 mellan Kriminalvårdsmyndigheten Visby och Polismyndigheten Gotland om behandlingen av anhållna som förvaras hos Kriminalvården. Enligt denna kommer Kriminalvården i mån av plats på häktet ta emot anhållna från polisen. Överföringar av anhållna från polisen till kriminalvården föreföll vara sällsynta.

Intagna i anstalten som avskilts från övriga intagna placeras i något av häktets bostadsrum.

Bemanning och bemötande

I häktet och anstalten tjänstgör ungefär 20 personer. Kriminalvårdare tjänstgör både i häktet och i anstalten: man använder sig av turlistor där en del turer innebär tjänstgöring i häkte och andra turen tjänstgöring i anstalt. Vid behov assisterar och täcker personal på de olika turerna för varandra. Alla intagna får en kontaktman.

Ett vakthavande befäl ansvarar för både häktet och anstalten. Tre personer arbetar nattetid, varav en alltid är vaken.

Kriminalvårdens transporttjänst har ingen personal eller fordon på Gotland. Enligt häktet är därför transporter till och från flygplatsen av intagna som reser till eller från fastlandet belastande för verksamheten i häktet och anstalten.

Det framkom inga uppgifter om att intagna i häktet hade blivit dåligt bemötta eller utsatta för kränkande behandling av personal. Intagna ansåg att de blev behandlade väl och att personalen t.ex. var snabb med att reagera när man ringde på inifrån bostadsrummet.

Inskrivning och information om rättigheter

Det finns en skriftlig rutin för inskrivning i häktet. Inskrivningen görs av två vårdare. Den intagne genomgår bl.a. en suicidscreening och lämnar en hälsodeklaration och blir tillfrågad om postgranskningsmedgivande. Den intagne tillfrågas också om någon anhörig ska underrättas om inskrivningen. Om det rör sig

om en häktad person med restriktioner tillfrågas åklagare och polis om underrättelse kan ske.

Den intagne får även skriftlig information om vad som gäller i häktet, bl.a. ett blad om information och lokala rutiner (daterat 2013-04-12). Svensktalande intagna får dåvarande Kriminalvårdsstyrelsens broschyr Anhållen eller häktad från 1993. Intagna som inte talar svenska kan däremot få en version av Kriminalvårdens broschyr Information till häktade från 2011 på ett språk som han eller hon förstår.

Intagna klär av sig och byter om till häktets kläder vid inskrivningen. Intagna får bära sina egna kläder i häktet om de har tre uppsättningar egna plagg. Intagna som vistas i gemensamhet med andra intagna får inte använda egna kläder.

Bostadsrum och gemensamma utrymmen

Häktets bostadsrum är placerade i en lång korridor som delas av i tre delar: en restriktionsdel, en gemensamhetsdel och en del med intagna som kan behöva särskild tillsyn.

De flesta bostadsrum saknar toalett. Intagna får en s.k. kissanka att urinera i nattetid. Persiennerna i bostadsrum som hyser intagna med restriktioner är vinklade på ett sätt som gör att intagna inte kan observera omgivningarna utanför häktet.

I gemensamhetsdelen finns sex bostadsrum. I nära anslutning till gemensamhetsavdelningen finns ett kök med några bord.

I restriktionsdelen finns tre ordinarie bostadsrum, ett bostadsrum med egen toalett, ett lite större bostadsrum samt en observationscell. Nära restriktionsavdelningens bostadsrum finns ett särskilt rum för samtal med själavårdare.

Mellan avdelningarna, och i närheten av centralvakten, finns tre bostadsrum som enligt häktet främst används för intagna som av någon anledning tillses särskilt ofta.

Häktets observationscell är inredd med en bältessäng (fastspänd i golvet) och en toalett i plåt. Cellen har en inre dörr i plexiglas som gör att en intagen kan sekundbevakas av vårdare utanför cellen. Vid inspektionen observerades tydliga spår av matrester och/eller kroppsvätskor på golv och väggar i cellen. Enligt häktet vilar ansvaret för städning på nattpersonalen.

Möjlighet till daglig utomhusvistelse

Häktet har promenadgårdar belägna på taket. Det finns tre promenadgårdar på knappt 20 kvadratmeter särskilt avsedda för intagna med restriktioner. De är utformade som tårtbitar och övervakas av en vårdare. Restriktionspromenadgårdarna är förhållandevis ljusa och luftiga och den intagne kan se ut över häktets omgivningar.

Det finns även en större promenadgård avsedd för intagna att vistas i gemensamhet. Från denna går det inte att se ut över staden. Större delen av

promenadgården är täckt av tak. Det finns några rabatter och en basketkorg samt ett bordtennisbord utan nät.

Det enda sättet för intagna att komma upp till promenadgården är via en smal, brant trappa med tjugo trappsteg. Enligt häktet bär personal rörelsehindrade intagna uppför trappan till promenadgårdarna.

Enligt häktet kan även polisen i Visby använda promenadgården för att erbjuda frihetsberövade personer som förvaras i polishuset utomhusvistelse. Enligt Kriminalvården händer det ungefär en gång i månaden att polisen låter en frihetsberövad person gå promenad på häktets och anstaltens promenadgårdar.

Enligt häktet har Kriminalvården och Polismyndigheten Gotland diskuterat möjligheten att bygga en hiss som skulle möjliggöra för polisen liksom häktet och anstalten att ta en intagen till taket via hiss (se också protokollet från inspektionen av arresten i Visby, dnr 2573-2013).

Kontakt med omvärlden

I denna del antecknas inledningsvis följande. Enligt 3 kap. 1 § häkteslagen (2010:611) får en intagen ta emot besök i den omfattning det lämpligen kan ske. Ett besök får vägras om det kan äventyra säkerheten på ett sätt som inte kan avhjälpas genom kontroll enligt 3 kap. 2 § (genom att personal övervakar besöket eller att besöket äger rum i ett besöksrum vars utformning omöjliggör överlämnande av föremål) och 3 kap. 3 § (att besöket villkoras mot att besökaren underkastar sig kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning om nödvändigt av säkerhetsskäl). Av 6 kap. 1 § häkteslagen framgår att en intagen som är häktad får åläggas inskränkningar i sin rätt till kontakt med omvärlden (restriktioner), om det finns risk för att han eller hon undanröjer bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning. Inskränkningarna kan enligt 6 kap. 2 § punkten 5 gälla den intagnes rätt att ta emot besök. Enligt 6 kap. 5 § häkteslagen prövas frågan om restriktioner av undersökningsledaren eller åklagaren.

Enligt 20 § första stycket förvaltningslagen (1986:223) ska ett beslut varigenom en myndighet avgör ett ärende innehålla de skäl som har bestämt utgången, om ärendet avser myndighetsutövning mot någon enskild. Myndigheten får utelämna skälen helt eller delvis, t.ex. om beslutet inte gått en enskild emot eller det är uppenbart obehövligt.

Enligt föreskriften i 3 kap. 21 § första stycket i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för häkte (FARK Häkte, KVFS 2011:2), ska den som en intagen vill ta emot besök av tillfrågas om han eller hon samtycker till att kontakten ska äga rum. Enligt andra stycket i nämnda bestämmelse (ändrad genom KVFS 2011:10) ansvarar den intagne för att samtycke inhämtas på en särskild blankett, men om det finns särskilda skäl kan samtycke inhämtas på annat sätt. Enligt 3 kap. 22 § får tillstånd inte beviljas till kontakt om samtycke från den andra personen saknas. Enligt 3 kap. 23 § punkten 4 kan kravet på den andres samtycke frångås om kontakten med hänsyn till särskilda omständigheter är uppenbart befogad och en

tillfredsställande kontroll kan uppnås. Enligt häktet Visbys lokala rutiner ska den intagne skicka en samtyckesblankett till personen han eller hon vill ha besök av för att få dennes samtycke till besök. Efter att samtyckesblanketten kommit in till häktet sker en kontroll av besökaren. Kontrollen kan ta upp till sju dagar.

Enligt vad Kriminalvårdens generaldirektör anförde i ett initiativärende hos JO om brottsofferslussverksamheten i landets häkten (dnr 2242-2012) ska individuella riskbedömningar göras i varje enskilt fall när det handlar om kontakt mellan en intagen och ett eventuellt brottsoffer. Från Kriminalvårdens yttrande:

... Det får [...] inte förekomma att varje kontakt mellan en intagen och ett eventuellt brottsoffer regelmässigt avslås utan någon närmare prövning. Inför varje enskilt beslut måste det göras en individuell riskbedömning, med hänsyn till faktorer som tidigare och aktuell brottslighet, ett eventuellt kontaktförbud och risken för återfall i brott.

Vid granskning av handlingar uppmärksammades ett beslut där en intagen nekats besök med följande motivering:

Avslag

Den besökande [N.N.] är målsägande i våld i nära relation. Huvudförhandling har inte ägt rum varför Kriminalvården avslår hemställen tills vidare.

Beslutet hade fattats fem dagar efter ansökan från den intagne. Det framkom i kontakt med häktet efter inspektionen att den intagne inte hade restriktioner när han lämnade ansökan om besök eller när avslagsbeslutet fattades. Det saknades även samtycke till besök när avslagsbeslutet fattades och detta var enligt häktet i sig tillräcklig anledning för att avslå ansökan. Häktet uppgav vidare att det inte finns någon generell regel om att avslå alla ansökningar om besökstillstånd som gäller målsägande i våld i nära relation. Det förekommer att sådana beviljas, t.ex. när det finns ekonomiska frågor som måste avgöras mellan den intagne och den närstående.

Det finns ett besöksrum som är gemensamt för anstalten och häktet. Häktade kan ta emot besök dagtid på vardagar. Enligt de lokala skriftliga rutinerna kan intagna i häktet även ta emot besök på helger om besöksrummet inte är upptaget av anstaltens klienter.

Häktet besöks regelbundet av NAV-medarbetare (nämnden för andlig vård).

Intagna framförde att de önskade möjlighet att ta emot besök på helger.

Sysselsättning och aktiviteter

Intagna erbjuds ingen programverksamhet. En intagen kan erbjudas städssysslor. Vid inspektionen pågick även olika målningsarbeten i häktet där intagna målade dörrarna till bostadsrummen.

Enligt häktet kan intagna också i viss mån få nyttja anstaltens sysselsättningsrum (för en beskrivning, se protokollet från inspektionen av anstalten, dnr 2768-2013).

Häktet delar gym med anstalten. I gymmet finns flera olika styrketränings- och motionsapparater. Högst tre intagna får vistas i gymmet samtidigt.

Det finns några skåp med böcker och tidningar som delas med anstalten och enligt häktet besöks häktet av stadsbiblioteket varannan vecka.

En intagen sade att vistelsen i gemensamhet består av att måla dörrar, gå till gymmet, baka och spela kort. Han menade att det finns en brist på sysselsättning i häktet.

Isoleringsbrytande åtgärder

I denna del antecknas inledningsvis följande. Enligt 2 kap. 5 § häkteslagen ska en intagen som regel ges möjlighet att vistas tillsammans med andra intagna under dagtid. I Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för häkte (KVS 2011:2), återfinns ett allmänt råd till bestämmelsen. Det lyder:

Så kallad samsittning, dvs. att en intagen under viss tid på dagtid vistas tillsammans med någon annan eller andra intagna i ett bostadsrum, utgör inte gemensamhet om samsittning endast kan erbjudas med en annan intagen. Om gemensamhet inte är möjlig bör övervägas om samsittning kan erbjudas för att undvika att en intagen måste vistas helt ensam.

Samsittning mellan en man och en kvinna bör endast vara aktuell om de är närstående.

Samsittning kan enligt häktet erbjudas för intagna som inte har restriktioner. Samsittningen äger rum på samma tider som de intagna annars skulle vistas i gemensamhet. En ansökan om samsittning ska vara gemensam från de två intagna.

Den senaste mätningen av tiden utanför bostadsrummet för intagna i häktet genomfördes vecka 20 innevarande år. Vid mätningen vistades de flesta intagna på gemensamhetsavdelningen i gemensamhet sex timmar per dag. Detta är längre tid än Kriminalvårdens mål för denna kategori av intagna. Under mätningen nådde inte häktet Visby upp till Kriminalvårdens mål för gemensamhet för intagna utan restriktioner som inte vistas på gemensamhetsavdelning (tre timmar per dag) eller målet för tid utanför bostadsrummet för intagna med restriktioner (två timmar per dag).

En av de intagna som JO:s medarbetare samtalade med hade haft samsittning efter det att hans restriktioner hävts. En annan intagen sade att han blivit tillfrågad om han skulle vara intresserad av samsittning men att han avböjt.

Incidenter

Enligt häktet är självskaedehandlingar från intagna sällsynta. Intagna som häktet anser behöver särskild uppsikt placeras i korridoren närmast centralvakten. Enligt häktet är verktygen för att förebygga suicidförsök och andra självskaedehandlingar

framför allt Kriminalvårdens suicidscreeningsverktyg. Att ha personal som är utbildad i konflikthantering och som arbetar nära klienterna har enligt häktet också en förebyggande effekt.

Hälso- och sjukvård

Hälso- och sjukvården är gemensam för häkte och anstalt. Sjuksköterska tjänstgör 25 % och är enligt häktets lokala rutiner tillgänglig för intagna i häktet måndag och fredag förmiddagar. En läkare (psykiater) tjänstgör fem timmar i veckan varje fredag.

Intagna i häktet som vill träffa sjuksköterskan fyller i en blankett med begäran om att träffa sjuksköterska.

Övrigt

På tisdagar och fredagar kan intagna beställa varor från en kiosk.

Intagna i häktet som hämtas till förhör av polisen eskorteras av polisen till förhörssrum i det intilliggande polishuset. Polisen väljer vanligen att eskortera den intagne genom Kriminalvårdens personalutrymmen vilket enligt häktet kan skapa olägenhet för Kriminalvårdens personal.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare gick igenom iakttagelserna m.m. från inspektionen. Häktet upplystes bl.a. om att Kriminalvårdens broschyr Information till häktade (2011) också finns på svenska.

Häktet anförde bl.a. följande. Åklagaren i Visby har klargjort att samsittning av häktade med restriktioner inte kommer att beviljas. I stället kan lättnader i restriktioner komma att medges.

Vid protokollet

Lars Olsson

Justeras den 6 september 2013

Gunilla Bergerén

Jag har tagit del av protokollet. Med anledning av vad som framkommer vill jag uttala följande.

I fråga om informationen som lämnas till intagna vill jag påminna om de uttalanden jag gjorde efter inspektionen av häktet Gävle i juni 2012 (dnr 3198-2012). En förutsättning för att en intagen ska kunna hävda sina rättigheter är att han eller hon känner till dem. Informationen som förmedlas måste vara korrekt och nyanserad. Det är inte acceptabelt att Kriminalvården delar ut tjugo år gammalt informationsmaterial som inte reflekterar dagens lagstiftning.

Jag noterar vidare att intagna enligt häktet i vissa fall bärs upp på promenadgårdar av personal. Jag återkommer därför till mina kommentarer om en liknande ordning som beskrivs i protokollet från inspektionen av häktet Kalmar i april 2013 (dnr 1996-2013). Jag påminde där om att varje intagen ska bemötas med respekt för sitt människovärde och framhöll att såväl intagna som personal riskerar att skadas om personal bär upp intagna till promenadgårdar. Jag noterar att det finns planer på att bygga en hiss till promenadgårdarna på taket. En sådan skulle avlägsna risken för kroppsskada och ovärdig behandling. Sannolikt skulle en hiss även innebära att intagna i polisens arrest kan tillförsäkras en timmes utomhusvistelse på Kriminalvårdens promenadgårdar i högre utsträckning än vad som sker i dag (se protokollet från inspektionen av Polismyndigheten Gotland, arresten i Visby, dnr 2573-2013).

Vad som framkommer i protokollet om beslut i en fråga om besökstillstånd föranleder mig att lämna följande kommentarer. I avslagsmotiveringen hänvisas bl.a. inte till den relevanta föreskriften i häkteslagen om när besök kan vägras (3 kap. 1 §) och det ges inte någon motivering till hur besöket skulle äventyra säkerheten i häktet. Av kommentaren till 20 § förvaltningslagen framgår att hjärtpunkterna av beslutsskäl ska redovisas. Beslutet måste göra det begripligt för parten vilka faktiska förhållanden som är avgörande, vilka rättsregler som är tillämpliga och hur myndigheten har resonerat på de punkter där meningarna kan gå isär. Det är också ett elementärt krav att myndigheterna i sina beslut anger vilka föreskrifter som de grundar sina avgöranden på (se Hellners & Malmqvist, Förvaltningslagen med kommentarer [31 maj 2010, Zeteo], kommentaren till 20 §).

Jag finner därför anledning att påminna om JO:s beslut av den 2 april 2013 i ärendena dnr 5856-2011 och 6026-2011 samt beslutet i initiativärendet om brottsofferslussverksamheten i landets häkten av samma datum (dnr 2242-2012). I det sistnämnda konstaterade jag bl.a. att Kriminalvårdens förhållningssätt till intagna i häkte måste grundas på det faktum att de flesta intagna i häkte under en avsevärd del av häktesvistelsen inte är dömda för brott.

För övrigt föranleder protokollet för närvarande inte några ytterligare åtgärder eller uttalanden från min sida.

Elisabet Fura